

latı (trc. Ramazan Nazlı), İstanbul 1980; Musa Bilgiz, *Ayetler ve Sureler Arasında Münasebet: Sa'id Havva Örneği*, Ankara 2006; Hanna Batatu, "Syria's Muslim Brethren", *Merip Reports*, sy. 110 (1982), s. 12-20, 34, 36; I. Weismann, "Sa'id Hawwa: The Making of a Radical Muslim Thinker in Modern Syria", *MES*, XXIX/4 (1993), s. 601-623; a.mlf., "Sa'id Hawwa and Islamic Revivalism in Ba'thist Syria", *SLI*, LXXXV (1997), s. 131-154.

HİLAL GÖRGÜN

SAİD b. MANSÛR

(سعيد بن منصور)

Ebû Osmân Sa'id b. Mansûr
b. Şu'be el-Horasânî
(ö. 227/842)

Hadis âlimi.

137 (754) yılı civarında Horasan'ın Belh şehrinin Cûzcan kasabasında doğdu. Mek-kî, Cûzcânî, Belhî, Mervezî, Tâlekânî ve Nî-sâbü'rî nisbeleriyle anılır. Türk veya Acem asıllı bir aileden geldiği tahmin edilmektedir. Talebesi Müslim b. Haccâc'ın onun hakkında "Bezzâz" lakabını kullanması kendisinin veya ailesinin kumaş ticaretiyle meşgul olduğunu düşündürmektedir. Küçük yaşta ailesiyle birlikte Belh'e göç etti ve öğrenimine burada başladı. Önce Horasan bölgesinin ilim merkezleri sayılan Nî-şâbur, Merv ve Tâlekân gibi şehirleri dolaştı; buralardaki birçok âlimle görüşerek kendilerinden hadis dinledi. Daha sonra uzun bir ilim yolculuğuna çıktı; Irak, Cezî-re, Humus, Şam, Filistin ve Mısır'ı dolaştı; ardından Hicaz'a geldi ve Mekke'ye yerleşti. 184 (800) yılında Medine'de bulunduğu ve burada Vekî' b. Cerrâh'ı yönetime karşı müdafaa ettiği dikkate alınırsa (Fesevî, I, 175-176) onun elli yaşlarına doğru ilmi seyahatlerini tamamladığı söylenebilir. İlmî seyahatleri esnasında Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd, Abdullah b. Mübârek, Cerîr b. Abdülhamîd, Hüseyim b. Beşîr, İsmâil b. Uleyye, Velîd b. Müslim, Abdullah b. Vehb el-Mısırî ve Süfyan b. Uyeyne gibi âlimlerden hadis dinledi. Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî, Müslim, Ebû Zûr'a er-Râzî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ebû Hâtîm Muhammed b. İdrîs er-Râzî, Fesevî ve Ebû Zûr'a ed-Dimaşki gibi âlimlere hocalık yaptı. Sa'd b. Abdullah b. Abdülazîz Âl-i Humeyyid onun hocalarından 110 kişinin adını tesbit etmiş, râvisi ve talebesi olan doksan civarında isme işaret etmiştir (*es-Sünen*, neşredeninin girişi, I, 68-77, 85-91). Gittiği yerlerde kurduğu ders halkalarına hemşehrisi olan Horasanlılar'ın ve Iraklılar'ın daha çok

rağbet ettiği nakledilmektedir (Fesevî, II, 179). İbn Sa'd, Ebû Dâvûd ve Buhârî se-kiz Abbâsî halifesi dönemini görmüş olan Sa'id b. Mansûr'un Ramazan 227'de (Haziran-Temmuz 842) Mekke'de vefat ettiğini zikretmiş, 226 (840), 228 ve 229 (843) yıllarında vefat ettiğine dair görüşlere Miz-zî, Zehebî ve İbn Hacer el-Askalânî karşı çıkmıştır. Ahmed ve Muhammed adlarında iki oğlu olup bunlardan Muhammed kendisinden rivayette bulunmuştur.

Kaynaklarda hâfiz, imam, hüccet, müt-kin, sebt, sika ve şeyhül'l-harem gibi ifadelerle nitelenen ve *Kütüb-i Sitt'e*'de rivayetlerine yer verilen Sa'id b. Mansûr rivayetlerinde her zaman kendi kitabını esas alır ve kitabında başkalarının rivayetine muhalif bir farklılık görse bile ondan vazgeçmezdi (İbn Hacer el-Askalânî, IV, 79). Ahmed b. Hanbel kendisinden övgüyle bahsettikten sonra hadiste otorite olduğunu söylemiş, Mekke'de kimden hadis alınabileceğini soranlara onun ismini vermiştir (Fesevî, II, 178-179). Talebelerinden Ebû Hâtîm er-Râzî hocasının hadis konusunda titiz, dikkatli ve güvenilir olduğunu bildirmiş, Harb el-Kirmânî de onun kendilerine ezberinden 10.000 kadar hadis yazdığını belirtmiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 587). Müslim, bir hadisin sahih kabul edilmesi için üzerinde icmâ edilmesi gerektiğini ileri sürmüş, rivayete göre bu ifadesiyle Sa'id b. Mansûr, Yahyâ b. Maîn, Osman b. Ebû Şeybe ve Ahmed b. Hanbel'in o hadisin sıhhatinde görüş birliği etmesini kastetmiştir (*Tecrid Tercemesi*, I, 221).

Eserleri. 1. *es-Sünen*. 219 (834) yılından sonra telif edilen ve bazı kaynaklarda *el-Muşannef* diye anılan eserin kaybolduğu sanılırken III. cildine ait bir nüshasını Muhammed Hamîdullah tesbit etmiş (Köprülü Ktp., nr. 439) ve tanıtmıştır ("Eine Handschrift der Sunan von Sa'id b. Mansûr, des Lehrers von Muslim", *WI*, VIII/1-2 [1962], s. 25-34). Eserin ferâiz ve cihad konularını ihtiva eden bu kısmı Habîbürrahman el-A'zamî tarafından neşre hazırlanmış ve Muhammed Hamîdullah'ın giriş yazısıyla birlikte yayımlanmıştır (I-II, Malegaon 1387-1388/1967-1968; Bombay 1403; Beyrut 1405/1985). *es-Sünen*'in Abdürrezzâk b. Hemmâm ve Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef*'leriyle benzerlik gösterdiği düşüncesinden hareketle Ali Akyüz, *Sa'id b. Mansûr'un Musannef'inin Yeniden İnşası* adlı doktora te-zinde (1992, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) eseri *Muşannef* olarak isimlendirmiş ve

değişik kaynaklarda Sa'id b. Mansûr'dan nakledilen 286 rivayeti derleyerek eseri muhtemel kitap ve bab başlıklarına göre yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Sa'd b. Abdullah b. Abdülazîz Âl-i Humeyyid, Su-udi Arabistan'da Muhammed b. Suûd es-Subeyhî adlı bir kişinin özel kütüphanesinde *es-Sünen*'in yaklaşık yarıdan sonraki kısmını içine alan 235 varaklık bir nüshasını bulmuş ve Habîbürrahman el-A'zamî'nin yayımladığı kısımdan sonra gelen "Fe-zâ'ilü'l-Kur'an"ın tamamı ile tefsir kitabının Mâide süresinin sonuna kadar olan kısmını tahkik ederek çalışması Muham-med b. Suûd Üniversitesi'ne doktora tezi olarak sunmuştur. Bu çalışma biri fihrist olmak üzere beş cilt halinde neşredilmiştir (Riyad 1414/1993). Eserin Almanya'da bulunduğu söylenen (*es-Sünen*, neşredeninin girişi, I, 9) tam bir nüshası hakkında güvenilir bilgi yoktur. 2. *Tefsîrül'l-Kur'an*. Kâtib Çelebi'nin işaret ettiği eserden Sa'lebî'nin *el-Keşf ve'l-beyân*, Süyûtî'nin *ed-Dürü'l-mensûr* ve İbn Cerîr et-Taberî'nin *Câmî'u'l-beyân 'an te'vîli 'âyi'l-Kur'an* adlı tefsirlerinde nakiller bulunmaktadır. Eserin *es-Sünen*'in "Tefsîrül'l-Kur'an" başlıklı kitabının ayrı bir rivayeti olduğu da zikredilmiştir. 3. *es-Siyer* (Zehebî, *el-İber*, I, 314). 4. *ez-Zühd* (İbn Hayr, s. 271). Fuat Sezgin tarafından Sa'id b. Mansûr'a nisbet edilen *Ehâdisü'l-'avâli* adlı eserin (Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye, Mecmû', nr. 83/2, vr. 27-38) Ebû Nuaym el-İsfahânî'ye ait olduğunu Zehebî belirtmiş (*Mizânü'l-'itidâl*, IV, 101), *Tesmiyetü me'n-tehâ ileynâ mine'r-ruvâtî 'an Sa'id b. Mansûr 'âliyen* isimli cüzün (nşr. Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey', Riyad 1409) yukarıdaki eser olduğu anlaşılmıştır (Akyüz, s. 54).

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'id b. Mansûr, *es-Sünen* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1405/1985, neşredeninin girişi, I, 3-24; a.e. (nşr. Sa'd b. Abdullah b. Abdülazîz Âl-i Humeyyid), Riyad 1414/1993, neşredeninin girişi, I, 1-226; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 502; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 516; Müslim, *el-Künâ ve'l-es-mâ* (nşr. Mutâ' et-Tarâbüşi), Dimaşk 1404/1984, s. 73; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, I, 175-176; II, 178-179, 186, 320; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 68; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 268-269; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XXI, 303-309; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 135-136, 271; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 77-82; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 586-590; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 416-417; a.mlf., *Mizânü'l-'itidâl*, IV, 101; a.mlf., *el-İber*, I, 314; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, IV, 78-80; *Keşfü'z-zunûn*, I, 449; *Tecrid Tercemesi*, I, 221; Sezgin, *GAS*, I, 104; Ali Akyüz, *Sa'id b. Mansûr'un Musannef'inin Yeniden İnşası*, İstanbul 1997, s. 31-97.

MEHMET EFENDİOĞLU